

nosti, normy, vůbec rozumu, řádu a kázně, romantické (k nimž počítám vedle doby romantismu v běžném slova smyslu ovšem především gotiku i barok) víc panství svobody, ideálu, vznětu, touhy...³¹⁾ „Přemíra jedné duchovní tendence, jako na př. gotického idealismu a spiritualismu, přivodí, zdá se, nutně protivu opačné podoby v převaze materialismu či naturalismu v renaissanci, a barok je jaksi syntesou obojího.“³²⁾

Pekař přiznává, že v tomto srovnání (avšak prý jen v tomto) je patrná podobnost s dialektickým pohybem myšlenky v systému Hegelově. Ale hned zdůrazňuje, že jeho zmínka o Hegelovi v této souvislosti je náhodná, neboť prý jeho hypotéza se stýká s Hegelovou konstrukcí jen zdaleka. V tom měl Pekař jistě pravdu, neboť jinak nic nenasvědčuje tomu, že by byl někdy pro svůj názor na dějinný vývoj čerpal z Hegelovy dialektiky hlubší poučení.

Je dokonce pravděpodobné, že ani schema protikladného vývoje duchovního života nepřevzal Pekař přímo z Hegela, nýbrž spíše ze soudobých německých pokračovatelů t. zv. hegelovské pravice, kteří, jak známo, ideologicky připravovali svými pseudovědeckými vývojovými konstrukcemi nástup reakce a fašismu v Německu. Neboť oni to byli, kteří na podkladě uměle vykonstruovaných „pohybových zákonů všeho duchovního života“ dokazovali, že je nevyhnutelnou dějinnou nutností, aby období novotářského pohybu a panství demokratických svobod bylo vystřídáno obdobím mocenského řádu a panství führerovské autority.

Ostatně ani Pekař nebyl dalek obdobných závěrů. Ačkoliv, jak jsme viděli, se zdráhal blíže označit dějinné období, v němž žijeme, necítil ku podivu podobné rozpaky při prognose příštího dějinného období, v níž dospěl k závěru, že na rozdíl od dnešní „doby demokratických režimů a socialistických programů... můžeme, opřeni o zkušenosti minula, předvídati, že příští perioda bude mít zcela jinou duševní tvář, než doba naše, pravděpodobně že bude chtít býti zápolem jejím právě v tom, nač doba naše klade

³¹⁾ Smysl českých dějin, str. 11.

³²⁾ O periodisaci... str. 6.

důraz největší: pravděpodobně bude náboženská a nebude demokratická, aspoň ne v našem smyslu...³³⁾ Vzpomeneme-li Pekařovy instinktivní nechuti k demokratickým a socialistickým idejím a jeho pozdějšího vlídného postoje k nacistickému hnutí, pochopíme, jaká tajná politická přání se mísila do tohoto „přísně vědeckého“ proroctví.

*

Těchto několik uvedených příkladů snad dostatečně dokazuje, že spiritualističtí historikové spatřují rozhodujícího činitele pro vznik nových dějinných epoch především v autonomním pohybu idejí — ať již jde o pohyb více méně náhodný (přenášení myšlenek z ciziny) anebo o imanentní samopohyb, determinovaný jen jeho vnitřní zákonitostí.

Hledal-li mezníky dějinných epoch ve změnách idejí Palacký, jenž formuloval své pojetí dějin již v třicátých letech minulého století, je to pochopitelné, neboť to odpovídalo celkovému tehdejšímu stupni noetiky a filosofie dějin. Avšak od těch dob zkoumání hnacích sil historického vývoje pokročilo a dospělo k převratným poznatkům, jež ukázaly naprostou neudržitelnost spiritualistického názoru na dějiny.

Srovnávacím studiem lidských kultur se objevilo, že i na místech prostorově i časově od sebe velmi vzdálených a bez jakéhokoliv vzájemného ovlivňování vznikají podobné projevy kulturního a ideového života (na př. podobná učení náboženská a filosofická, podobné právní a společenské teorie a instituce, státní formy, umělecké výtvořky, vědecké poznatky a pod.) a že se tyto obdobné jevy vyskytují se zákonitou pravidelností všude tam, kde jsou obdobné materiální a sociální podmínky pro jejich vznik a rozšíření. Další veliký historicko-noetický objev spočíval v tom, že bylo rozpoznáno, že mezi materiálními podmínkami společenského vývoje nejdůležitějším činitelem jsou způsoby, jak si lidstvo v jednotlivých vývojových stádiích opatřuje základní potřeby, nezbytné k životu,

³³⁾ Smysl českých dějin, str. 13.

jinými slovy, jak vyrábí a po př. směňuje zboží, neboť podle toho, jak se mění vlastnictví výrobních prostředků, mění se i třídní rozvrstvení společnosti a s ním i veškerý život kulturní, politický a p.

„Jaký výrobní způsob má společnost, takovou je v podstatě i sama společnost, takové jsou její ideje a theorie, politické názory a instituce.

Nebo prostěji řečeno: jaký je způsob života lidí, takový je způsob jejich myšlení.“³⁴⁾

Spiritualisté podléhají tedy velké ilusi, předpokládají-li, že společenské ideje a theorie v nejširším slova smyslu vznikají a šíří se buď zcela libovolně, anebo že jsou nanejvýš vázány jen autonomní zákonitostí imanentního samopohybu duchovního života. Základní omyl spiritualistů spočívá v tom, že pojednávají o idejích „o sobě“, že je antropomorfovisují, že o nich mluví takřka jako o něčem, co vzniklo a co existuje nezávisle na lidech („gotika přinesla myšlenky a ducha husitství“, „duch času provedl národní obrození“ a pod.).

Zkoumáme-li původ společenských idejí opravdu historicky, t. j. nikoliv abstraktně, schematicky a izolovaně, jak to činí spiritualisté, nýbrž se zřetelem ke konkrétním hospodářsko-sociálním souvislostem, v nichž vznikají a v nichž nalézají rozšíření, pak zmizí ono záhadné metafysické „tajemství vzniku duchovních vln“, neboť se objeví, jak vznik a šíření idejí a změny „ducha doby“ jsou závislé na změnách společenského bytí. I velmi odtaziťté společenské ideje a theorie (právní, politické, náboženské, filosofické, estetické a j.) jsou buď vědomým, nebo více méně nevědomým zastřením konkrétních zájmů a potřeb jednotlivých společenských tříd, jež se mění podle toho, jak se vyvíjejí výrobní způsoby a sociální poměry v dějinách lidstva.

To však neznamená, že vztah myšlení k společenskému bytí má být chápán jako pasivní a jednosměrná závislost a že vznik kterékoliv myšlenky lze beze zbytku vykládat ze slepého působení hospodářských sil. Společenské ideje, jež vznikají a se vyvíjejí ze složité

³⁴⁾ J. Stalin: O dialektickém a historickém materialismu (Dějiny VKS(b), Praha 1945, str. 113).

dialektické souhry mnoha protikladů materiálního i duševního života, působí zpětně — jakmile nabudou rozšíření — na hospodářsko-sociální základnu a mohou být, podle svého třídního zaměření, mocným zrychlujícím nebo brzdicím činitelem společenského vývoje.

Tyto převratné poznatky, na nichž Marx a Engels již před sto lety založili dialekticko-materialistické pojetí dějin, mají pro studium vývoje společnosti ještě mnohem větší význam, než na př. objevy Galileovy pro astronomii nebo Darwinovy pro biologii. Jestliže byly po dlouhou dobu buržoasnými historiky přehlíženy a apodikticky prohlášovány za falešné, překonané a vyvrácené, dalo se to buď ze zásadního nepochopení, nebo z třídní předpojatosti a politického reakcionářství. Neboť ve skutečnosti se nejen nikomu nepodařilo je vyvrátit, ale i sama spiritualistická historiografie přináší ve svých monografických studiích nechtíc nový a nový materiál, na němž možno prověřit objektivnost dialekticko-materialistického výkladu dějin.

*

S hlediska této metody jeví se celý dějinný vývoj českého národa podstatně jinak, než jak byl dosud tradičně vykládán. Jestliže jsme dospěli k poznání, že jsou to změny hmotné základny, které rozhodující měrou určují vývoj ideologické nadstavby v životě společnosti, pak nemůžeme považovat za objektivní takové výklady českých dějin, jež vyvozují všechny změny materiálního života z vývoje politických, náboženských, filosofických či estetických idejí nebo ze změn pomyslného „ducha doby“.

Nemůžeme na př. považovat za vědecky seriosní názor, že gotická šlechta z romantismu „prchala od rádlu“ anebo že z idealismu stavěla své hrady na strmých skalách, když je jasné, že rozhodující roli tu hrály pohnutky materiální, nové výrobní a směnné formy, vývoj opevňovacích a dobývacích technik a p.

Nemůžeme ulpívat se spiritualisty v naivní ilusi, že základna a hlavní kořeny husitského revolučního hnutí jsou v oblasti duchovní a že tudíž nešlo o hnutí sociální, nýbrž náboženské, když vidíme, z jakých hospodářských otřesů a třídních rozporů toto hnutí vyrůs-

talo a když si uvědomíme, že v období feudálně theokratickém nemohly být sociálně politické teorie a programy ještě vyjádřeny jinak, než ve formě idejí reformně náboženských, neboť společenské myšlení bylo tehdy ještě zcela v zajetí theologické terminologie.

Zkoumáme-li husitství nikoliv jen jako hnutí náboženské, nýbrž jakožto velké revoluční hnutí sociální a národně osvobozovací, pak se nám objeví jako zcela nevědecké a reakční fantasie zvláště názory Pekařovy, na př. o tom, že husitské myšlenky „přinesla gotika“, že v nich není „nic původně českého“; nebo že husitství „prodloužilo středověk“, že „protivy a snahy povahy sociální, politické a národní“, jež se v něm projeví, „byly jen zjevem průvodním, vedlejším, akcesorním“; nebo že „nebyti husitismu, nebyli bychom v 16. st. propadli protestantismu a nestali se tak... vlastní volbou souputníky světa národně-německého“, a konečně že by k husitské revoluci sotva bylo došlo, „kdyby nebyla spolupůsobila náhoda“, t. j. fakt, že mezi tou dobou vládl abnormální, bezstarostný panovník „nekrálovské povahy“.³⁵⁾

Podobně je tomu i v jiných případech. Seznámíme-li se na příklad s rozvojem produktivních sil a s pronikavými změnami výrobních poměrů, jež zcela živelně a nezávisle na vůli lidí předcházely vzniku kapitalistického způsobu podnikání, nemůžeme dát za pravdu buržoasně idealistickým výkladům, které hledají rozhodující předpoklady pro vznik kapitalismu ve zvláštním novém „kapitalistickém duchu“, jehož kořeny jsou podle jedněch v hýřivém a nevázaném renesančním naturalismu, individualismu a materialismu, podle jiných zase právě naopak v rigorosním a spořivém kalvínském protestantismu. Ve skutečnosti uvedené ideologické formy nejsou příčinami, nýbrž naopak důsledky nových hospodářských a sociálních skutečností.

Rovněž tak jsou zásadně pochybené tradiční výklady stavovského povstání z r. 1618 a Bílé hory, jež se při hledání příčin těchto událostí spokojují jen s vylíčením rozporů nábožensko-politických idejí a jež nevidí, jak tyto ideologické antagonismy vyrůstají z tříd-

³⁵⁾ Pekař: Smysl českých dějin, str. 17. a další.

ních konfliktů, vyvolaných změnami v hospodářské struktuře doby předbělohorské.

Neméně ilusorní jsou názory, jež zrušení nevolnictví přičítají především osvícenskému humanismu Josefa II. a přehlížejí skutečné hlavní příčiny, jež si toto opatření vynutily — na jedné straně pronikavé pokroky výrobních technik, jež vyžadovaly uvolnění pracovních sil, na druhé straně tvrdé třídní boje porobeného selského lidu, vyvrcholivší ve velkém selském povstání z r. 1775 a p.

Nebo na př. při výkladu vzniku českého národního obrození nelze poukazovat jen na ideje nacionalismu a romantismu jakožto na domněle vedoucí hybné síly, z nichž možno celý proces vysvětlit, jestliže je patrné, že opravdu rozhodujícím činitelem tu byly hluboké přeměny hospodářsko-sociální struktury české společnosti, především rychlý vzrůst nových společenských tříd, buržoasie a proletariátu, umožněný uvolněním selské poroby a rozmachem kapitalistické výroby a směny produktů.

Společenské ideje a teorie, v nichž si jednotlivé společenské třídy nebo koalice tříd tyto nové materiální skutečnosti uvědomovaly a jimiž své sociální potřeby a tužby vyjadřovaly a ospravedlňovaly, vnášely ovšem záměrnost do živelného procesu společenského vývoje a působily podle svého revolučního nebo reakčního zaměření a masového rozšíření jako významný akcelerační, zrychlující a přetvářející nebo retardační, zpomalující a konservující dějinný spolutčinitel.

Vliv společenských idejí a teorií na záměrné usměrňování a progresivní přetváření společenského bytí vzrůstá v dějinném vývoji tím více, čím větší měrou jsou tyto ideje a teorie zakládány na vědeckém poznání a předvídání vývojových zákonitostí materiálního života, zvláště pak zákonitostí hospodářského vývoje, jakožto hlavního činitele, určujícího tvářnost společenských řádů.

Ve světle těchto skutečností je patrné, jak nesmyslné a reakční jsou Pekařovy buržoasně kosmopolitické these o tom, že naše národní dějiny jsou jen jakýmsi odleskem ideálů, jež k nám vnesly evropské duchovní dominanty (gotika, renesance, barok, romantismus atd.) a že „nejmocnějším a daleko nejvýznamnějším faktem a faktorem našich dějin“ je pouhé „přejímání, podléhání, sycení se

vzorem života a myšlenky pokročilejších sousedů světa germánského a románského“. Toto tvrzení, jež ukazuje, až k jakým absurdnostem může dojít historik, utkvívající v překonaném spiritualistickém a nedialektickém názoru na dějiny, je stejně nesmyslné, jako kdyby chtěl někdo dokazovat, že český národ se v minulosti vyvíjel úplně izolovaně, bez jakýchkoliv souvislostí a vlivů okolního světa.

Stálé vlivy zvenčí jsou nepopíratelnou skutečností v našem dějinném vývoji. A nejsou to však jen vlivy západo- a jihoevropské, jak jednostranně tvrdí Pekař, připouštěje jen jedinou výjimku — „byzantskou epizodu“ v době nejstarší. Souvislost našich národních dějin s dějinami ostatních slovanských národů je mnohem, mnohem hlubší a živelnější, než chtěli připustit někteří přívrženci školy Gollery a Pekařovy, utkvívající v ideovém zajetí světa germánského.³⁰⁾ Ale ani vlivy západní ani vlivy východní a dokonce ani jejich součet nelze považovat za „nejmocnější a daleko nejvýznamnější fakt a faktor našich dějin“.

Opravdu nejmocnější a rozhodující skutečností jak v české národní minulosti, tak i v dějinách jiných národů, nejsou pouhé vnější vlivy, nýbrž především vývoj společenského ustrojení národa, podmíněný a určovaný vývojem způsobů výroby materiálních statků. Tento vývoj je ovšem mnohonásobně spjat a ovlivňován společenským vývojem v sousedních i ve vzdálenějších zemích, ale není to pouhá pasivní a jednosměrná závislost, nýbrž dialektická obousměrná spojitost a podmíněnost, projevující se jak vzájemným prolínáním a ovlivňováním, tak i zápolením a bojem protikladných složek. Nebyli jsme v minulosti jen ovlivňováni okolním světem, nýbrž i my sami jsme okolní země mnohonásobně ovlivňovali.

Kdyby byla pravdivá Pekařova these o naší jednoznačné závis-

³⁰⁾ Podobně jako Pekař snažil se na př. i kosmopolita Jos. Šusta odtrhnout české dějiny od historie ostatních slovanských národů. Podle Šusty „příbuznost řeči měla na vývoj kultury vždy jen vliv velice nepatrný... Hospodářské podmínky zemí československých jsou o mnoho bližší Evropě západní než slovenskému východu. Průběh české historie jest přičleněn k světu západnímu...“ (Otroctví a velkostatek v Čechách. Úvahy a drobné spisy historické I., str. 69.)

losti na pokročilejších západních sousedech, jak by pak bylo možno vysvětlit, že jsme na př. v husitské revoluci přešli „pokročilejší“ sousedy o celých sto let? Anebo jak by Pekař vyložil, že náš národ v nedávné minulosti nepodlehł západoevropské „duchovní dominantě“ a že se nesytil vzorem života a myšlenkami „pokročilejších“ národů germánských a románských, když byly ovládány barbarickým fašismem a nacismem?

Nikoliv tedy vlivy pomyslných, „obecně evropských duchovních dominant“, nýbrž reální změny sociální struktury, změny hospodářsko-sociálních řádů, tvoří mezníky dějinných epoch. Jedině tyto změny, jež se dotýkají převážné většiny příslušníků národa, mohou být východiskem objektivní periodisace národních dějin. Také toho starší dějepisce, příslušující vykořisťovatelským třídám, nedbalo a spojovalo dějinný vývoj národa jednostranně s osudy t. zv. vyšších společenských vrstev (zvl. aristokracie, kleru a buržoasie). Přitom přezíralo, že tyto vrstvy — i když ve starších dobách stály v čele politického a kulturního života — představovaly početně jen nepatrný zlomek všeho obyvatelstva. Národ v pravém slova smyslu tvořily vždy především pracující třídy měst i venkova — i v dobách, kdy jim privilegované třídy vykořisťovatelské odpíraly jakákoliv práva a účast na vládě. Proto i v otázce dějinných epoch je rozhodující především vývoj životních podmínek pracujícího lidu, jakožto základního činitele a představitele národních dějin.

*

Historicko-materialistické dělení dějinného vývoje, založené na převratech hospodářsko-sociálních zřízení, bude se ovšem lišit od takových periodisačních návrhů, jež považují jednotlivé epochy za pouhé sumy více méně náhodných a nesouvisících historických událostí, mechanicky rozhraničené dvěma významnými daty. Každá epocha společenského vývoje je relativně jednotným celkem, jehož všechny složky jsou spjaty vzájemnými vztahy. Tato vnitřní strukturální jednotnost dějinných období není však ztrnulá, nehybná, nýbrž prochází změnami v jednotlivých fázích svého vývoje.

Ve chvílích pak, kdy se kvantitativním nahromaděním změn vystupňují rozpory protikladných složek společenského vývoje do nesmiřitelných protiv, nastávají kritická období revolučních převratů, kdy se hospodářsko-společenská struktura rozrušuje a kvalitativně mění v novou.

Avšak ani v těchto kritických okamžicích nedochází k mechanickému přervání a úplnému zrušení celé vazby vztahů s předchozím děním. Žádný z epochálních dějinných zvrátů nelze plně vyložit bez zřetele k dřívějšímu vývoji, neboť každé nové období v dějinách znamená nejen zničení toho, co z předešlého vývoje odumřelo a co bylo překonáno, nýbrž zároveň i zachování a rozvinutí mnohého z toho, co se již ve starší době počalo tvořit a vyvíjet.

Je proto pochybené pojímat jednotlivé epochy jako přesně rozškatlukované zkameněliny bez jakýchkoliv vzájemných souvislostí, jak se to někdy při tradičním periodisování minulosti děje. Úkol objektivní periodisace dějin nespočívá v pouhém stanovení několika významných dat, pomocí nichž bychom rozdělili „nekonečný tok historických událostí“. Je třeba mít na paměti, že přeměny ekonomicko-sociálních struktur nejsou tak jednoduchými historickými fakty, jako je na př. nastolení panovníka nebo prohraná bitva a pod. Jsou to složité procesy, jež se neodehrávají v jediném dnu a neprobíhají vždy a všude stejným způsobem a ve stejně dlouhých intervalech.

Ve starších vývojových stádiích, na nízkém stupni rozvoje výrobních sil, nebo při malé hustotě obyvatelstva a nesložitém jeho třídním rozvrstvení, dochází k hospodářským a společenským převratům většinou neuvědoměle, nezáměrně a proto také zpravidla mnohem pomaleji než v pozdějších dobách, kdy produktivní síly jsou již vysoce rozvinuty a společnost diferencována, kdy třídní uvědomění a cílevědomý postup revolučních elementů záměrně usměrňují vývoj a dávají mu zrychlený spád a kdy sociální vykořisťování je po případech ještě násobeno útlakem národnostním a pod. Je tedy již v samé povaze historického vývoje, že přechodní fáze mezi jednotlivými epochami probíhají v různých dobách odlišným způsobem a že jejich časové intervaly nelze jednotně stanovit.

Ale přesnému vymezení přechodních fází mezi epochami stavějí se v cestu i obtíže heuristické. Čím jdeme dále nazpět do minulosti, tím méně je pramenů pro bezpečné poznání a chronologické určení změn v hospodářském a sociálním vývoji lidstva. Vezměme několik příkladů z oboru dějin výrobních prostředků: první průmyslové využití elektrické energie v našich zemích bychom mohli zjistit přesně — snad takřka na den, první parní stroj Čechách můžeme datovat spolehlivě na rok, první vysokou pec už jen na desetiletí, počátky železného pluhu nelze dosud bezpečně stanovit ani na století, vznik bronzové sekyry sotva na tisíciletí a počátky kamenného mlatu nelze odhadnout dokonce ani v časovém rozmezí desetitísíciletém.

Ještě s většími potížemi se setkáváme při pokusech o datování pronikavých změn v sociálních vztazích lidstva, o nichž se nám, zvláště pro nejstarší vývojová období, vůbec nedochovaly přímé doklady. Nezbyvá nám proto mnohdy než resignovat na určení přesných dat a spokojit se s aproximativní chronologií a někdy dokonce jen datováním relativním.

V některých případech — zvláště tam, kde jde o nejstarší vývojové stupně — mají úvahy o vývojových zvratech společenských dějin zatím spíše jen povahu hypotéz než bezpečně prověřených poznatků. Bylo by však chybou, kdybychom z toho činili skeptické závěry o možnosti objektivního periodisování dějin vůbec. Mnohé z toho, co se nám dnes jeví jako „nikdy nepoznatelné“, bude nepochybně odhaleno příštím bádáním. S obdobnými problémy, jako má historiografie při zjišťování mezníků mezi dějinnými epochami, zápasí ostatně i jiné, relativně exaktnější disciplíny, jako na př. přírodní vědy při stanovení hranic mezi jednotlivými druhy organismů, při určování jejich vývojových stádií a podobně.

Pokusíme se nyní konkrétně ukázat, jak se jeví periodisace dějin českého národa s hlediska vývoje jeho hospodářsko-společenských zřízení. Nemáme při tom v úmyslu vtěsňovat naši národní minulost do nějakých abstraktně spekulativních „sociologických“ schemat. A není také úkolem této práce podat všestranné vylíčení českých dějin. Jde nám tu především o odpověď na jednu z nejzávažnějších otázek české historické vědy: o odpověď na otázku, kde jsou ve

společenském vývoji českého národa objektivní mezníky velikých dějinných zvrátů, bez jejichž poznání nelze pochopit a plně hodnotit historický význam převratných událostí, které prožíváme v dnešní době.

*

Téměř všechna dosavadní líčení českých dějin se shodují v názoru, že český národ prošel prvním velkým společenským převratem „na úsvitě své historické doby“, t. j. koncem IX. a v X. století, kdy přijal křesťanství a kdy se počal formovat jako „samostatný národní a státní celek“. Chceme-li poznat, do jaké míry je toto mínění oprávněno, nevyhneme se otázce, na jakém stupni hospodářského a společenského vývoje žili předkové českých Slovanů ve starších dobách, v t. zv. období prehistorickém a protohistorickém.³⁷⁾

Odpověď na tuto otázku se jevila do nedávna historikům snadnější než se nám jeví dnes. Od dob, kdy byly vyvráceny sentimen-

³⁷⁾ Časové hranice mezi t. zv. dobami prehistorickou, protohistorickou a historickou jsou značně kolísavé. V českých dějinách se považuje za protohistorickou dobu období od sklonku pátého do devátého století, kdy je již trvalé slovanské osídlení našich zemí bezpečně prokázáno. Ale v evropském měřítku označují někteří badatelé za protohistorickou již t. zv. dobu bronzovou a železnou a jiní dokonce dobu neolithickou a bronzovou, kdežto t. zv. dobu železnou považují už za „plně historickou“. Někdy se pojmem „prehistorie“ a „protohistorie“ vůbec upírá vědecké opodstatnění.

Není pochyby o tom, že historické studium minulosti se nemůže zastavit tam, kde se nám nedostává písemných zpráv, neboť památky hmotné kultury jsou stejně objektivními a mnohdy i věrohodnějšími prameny než písemné zprávy. Pojem „prehistorie“ přijímáme proto jen jako obecně vžitý (i když ne šťastně volený) technický termín pro označení historického bádání o nejstarším vývoji lidstva; rozhodně však nemůžeme souhlasit s přísným oddělováním t. zv. hledišek historických od prehistorických, jak se to dříve dalo (srov. na př. V. Novotný: České dějiny, I., 1, str. 29 a d.). Moderní prehistorie se již neomezuje na pouhý popis a třídění vykopávek, nýbrž usiluje o poznání celé hmotné i duševní kultury pravěkého lidstva. Proto také i v otázce periodisace pravěkých dějin přecházejí historikové od staršího povšechného a jednostranného způsobu dělení, založeného pouze na postupném užívání rozličných surovin při výrobě nástrojů (doba kamenná, bronzová, železná) k podrobnějšímu diferencování jednotlivých stadií hospodářsko-společenského vývoje pravěkého lidstva.

tálně-poetické představy o slovanském pravěku, založené na herderovsko-kollárovském romantismu a na rukopisných padělcích, převládl v české buržoasní historiografii názor, že čeští Slované až do přijetí křesťanství žili — podobně jako ostatní slovanské kmeny — v celkem velmi primitivních hospodářských a společenských poměrech. Z chudoby archeologických nálezů v oblasti pripetského bazénu, kam byla kladena „pravlast“ Slovanů, se usuzovalo na jejich dlouhé kulturní osamocení a předpokládalo se, že i po opuštění svých původních sídel zůstávali až do příchodu křesťanství kulturně velmi zaostalí.

„Nevěříme v žádnou vysokou kulturu staroslovanskou“ — praví na př. Pekař — „co tu bylo v počátcích dějinného života, dodali Gótové a pak zejména Byzanc.“³⁸⁾ Ještě dále jde Slavík, jenž o pohan-ských Čechách mluví jako o „polodivokých kmenech“ a přirovnává je sociologicky k divokým negerským kmenům „v nitru temné Afriky.“³⁹⁾

Proti takovýmto představám se však staví v poslední době řada nových prací archeologických, linguistických, právně historických a pod., jež ukazují, že dosavadní bádání o počátcích Slovanstva většinou podléhalo vlivům německé historiografie, která starou slovanskou kulturu záměrně přezírala a podceňovala. Nové studie české, sovětské i polské otrásají vžitými thesemi o dlouhodobé izolaci a kulturní inferioritě starých Slovanů. Některé z nových názorů nejsou dosud všestranně prověřeny, ale není již pochyby o tom, že stojíme před nutností pronikavé revise celé řady problémů, bez jejichž objasnění nelze na otázku společenského vývoje staroslovanského bezpečně odpovědět.⁴⁰⁾

³⁸⁾ Smysl českých dějin, str. 9.

³⁹⁾ Svatý Václav a ráz počátků křesťanství u Slovanů. Zvl. otisk ze Slovan-ského přehledu, XXI, 1929.

⁴⁰⁾ Srov. na př. Václav Vaněček: Počátky práva a státu v Československu (Praha, 1946); Jan Filip: Počátky slovanského osídlení v Československu (Praha 1946); Tad. Lehr-Splawinski: O pochodzeniu i praoczyznie Slowian (Poznań 1946); N. S. Deržavin: Slavjane v drevnosti (Moskva 1946); J. Filip: Pravěké Československo (Praha 1948); J. Poulík: Staroslovanská Morava (Praha 1948); nejnověji Zdeněk Nejedlý: Dějiny národa českého I. (Praha 1949).